zulk een nadruk beleden wordt, dat de toegebrachten »volhardende waren in de leer der Apostelen". Hierin toch ligt zoo kenmerkend uitgesproken, dat reeds toen gevaar bestond voor afwijking, en dat eeniglijk door Gods bewarende genade de zuiverheid der belijdenis onder de nieuw bekeerden ingang vond en stand hield. Er staat dat de toegebrachten volhardende waren in der Apostelen leer, wat vanzelf aanduidt, dat gevaar voor afwijking reeds aanwezig was, en dat de afwending van dit gevaar eeniglijk daaraan te danken was, dat niet een ieder op eigen verzinning en voorstelling afging, maar dat ze zich gezamenlijk en trouw hielden aan »de leer der Apostelen".

Nu hadden enkelen reeds vroeger van het onderricht der Apostelen genoten, maar voor verreweg de meesten was toch nu eerst het klare licht opgegaan. Bij monde van Petrus hadden de Apostelen zich thans voor de talrijke schare uitgesproken. Ze spraken zich niet zwevend of aarzelend, maar beslist en stellig uit. In de machtige rede van Petrus trad geheel de leer der Apostelen naar voren. Er bleef geen zweem van aarzeling over. Petrus vertolkte in die ééne bezielende en boeiende rede geheel de leer, geheel de belijdenis omtrent den Heiland aan de Kerk die opdaagde. En juist omdat er in den vroegen morgen zoo geheel andere geesten aan het woord waren gekomen, bestond er zeer zeker gevaar voor afwijking en afdoling van de waarheid. Doch tegen dit gevaar was Petrus ingegaan, door in zijn aangrijpend woord de zuivere belijdenis aangaande Christus en het Koninkrijk in heldere kleuren voor zijn hoorders af te schilderen. Dat was *de leer der Apostelen.* Aan die leer bond de Apostel zijn hoorders, en allen die op dezen band hun ja en Amen uitspraken, werden in de Gemeente ingelijfd. Eigen verzinning werd afgesneden, Joodsche vervalsching van de waarheid werd principieel bestreden. En zoo was de bindende en heerlijke uitkomst, dat de bekeerden zich onvoorwaardelijk aan de leer der Apostelen aansloten en tegen elke afwijking op kwamen. Ze dreven niet af op eigen inzichten, maar waren volhardende in de leer van de Apostelen.

Het trekt in zoo hooge mate de opmerkzaamheid, dat reeds terstond na den Pinksterdag dit getuigenis aan de Kerk van Jerusalem werd afgegeven. Op zich zelf zou men eer verwacht hebben, dat bij de eerste ontluiking van de Jerusalemsche Gemeente velerlei meening en allerlei voorstelling post had gevat, en dat eerst zeer van lieverlede eenheid van overtuiging onder de bekeerden Gods veld won. Ten deele is dit dan ook zoo toegegaan. Indien men let op de verdere uitwerking van de Belijdenis in bijzondere vraagstukken, dan is reeds spoedig gebleken, hoe velerlei meening binnendrong. Daarover echter werd hier op den Pinksterdag niet gehandeld. Het gold op den Pinksterdag, en op de eerste dagen daarna, uitsluitend de hoofdvraag, of men al dan niet den Messias aanvaardde, in zijn Kruisiging en zijn Opstanding geloofde, en alsnu zijn weg vervolgde bij het licht dat van den Heiligen Geest over geheel de schare der aanbidders was uitgegaan. Daarop en daarop alleen kwam het nu aan. Hierom ging het. Dit zou over de toekomst der Gemeente beslissen. En het is daarom dat er nu zoo uitdrukkelijk vermeld staat, hoe de eerst bekeerde Joden niet elk op hun eigen pad afdoolden, maar hoe ze allen saam dankzeggend de prediking der Apostelen aannamen, bij die prediking der Apostelen bleven volharden, en hierin de kracht zochten voor den opbouw van Christus Kerk, waarvan zij de eerste steunpilaren waren. Reeds aanstonds beseft men, hoe er allicht verzwakking van het geloof kon intreden, zoo een ieder zijn eigen denkbeelden ging uitpluizen, en juist daarom werd de drang zoo sterk gevoeld, om niet een iegelijk zijn eigen pas te kiezen, maar saam eenzelfden hoofdweg te bewandelen, en zich dien weg te laten uitwijzen en afbakenen door de twaalf Apostelen. Eigen verzinning mocht en kon hier geen richting bepalen. Er moest een gezag zijn, dat eenparig voor allen gold, en dit gezag nu kon van niemand anders uitgaan, dan van Petrus en zijn mede-apostelen, die het eerst van allen door den Heiligen Geest aangegrepen, in zoo besliste taal en op zoo wegsleependen toon, de geesten hadden aangegrepen en in het spoor der waarheid geleid.

Tegen de eigen verzinning en zelf gekozen voorstelling wordt hier alzoo door de Kerk aller eeuwen als grondregel gesteld, dat de leiding des Heiligen Geestes in Christus' Kerk niet strekt, om een ieder zijn eigen pad te doen kiezen, of eeniglijk uit eigen verzinning het spoor der waarheid af te bakenen, doch veeleer op een eenheid doelt, die van buitenaf en door hooger gezag, in de Kerk van Christus aan het woord moet komen. Lijnrecht vloeien de tweeërlei stroomingen hier tegenover elkander. Er is een strooming die er op doelt, om met name de geleerden onder de Dienaren des Woords zelf hun eigen voorstelling omtrent de Waarheid te doen uitwerken en vast stellen. En tegenover deze steeds tot doling leidende actie staat dan in Gods Woord de prediking van een onveranderlijke waarheid, die niet door de Godgeleerden uitgedacht is, maar die van Hooger door de profetie is ontvangen. Kenerzijds is 't alles menschelijke verzinning, menschelijk uitdenksel, menschelijke voorstelling, die dan strekken moet om 't alles voor ons menschelijk denken duidelijk en verklaarbaar te maken, zoodat 't ten slotte wel schijnt, dat alle belijdenis uit onszelve opgekomen is, door ons eigen licht wordt beschenen, en door onze eigen verweerkracht in stand wordt gehouden. Alle profetie kan hierbij dan zoo goed als wegvallen. Thans toch komt 't schier eeniglijk op scherpte van blik, op diepte van gevoel en op volstrektheid van toewijding aan. Dit trok dan de zelfgenoegzame belijders aan. Er was niets wonderbaars, er was niets profetisch bijgekomen. Het was al te gader ontloken inzicht en gerijpte kennis, doch van wondere ontsluiering was geen sprake.

Het gevaar nu, dat 't aldus verloopen zou, is van meet af door de Apostelen voorzien, en hierom nu is het, dat ons onmiddelijk na den grooten Pinksterdag alle neiging om in eigen verzinning en inzicht te berusten, principieel wordt afgesneden. Neen, de Kerk van Christus zou niet wachten op een latere toekomst, waarin van lieverlede het licht der waarheid door haar zou ontstoken worden. Van meet af zou de Kerk vast in haar geloof en in haar belijdenis staan. En daarom nu ging onverwijld na den grooten Pinksterdag het beslissende getuigenis uit, dat de gezamenlijke geloovigen hun steunpunt niet in zich zelven, maar in het Apostolaat vonden. En zulks wel niet, alsof de Apostelen slechts algemeene denkbeelden aanbevalen. Eer integendeel verrast het ons, zoo beslist als hier van *de leer der Apostelen* gesproken wordt. Niet, alsof de Apostelen reeds geschriften hadden uitgegeven, om hun leer en belijdenis te boekstaven. Neen, eeniglijk doelde wat er staat op het breede en omvattende getuigenis, dat Petrus, mede in naam van de overige Apostelen, op den Pinkstermorgen had laten uitgaan. Die prediking dat was de belijdenis, dat was de getuigenis, dat was de leer der Apostelen, en het is aan die leer der Apostelen dat de Kerk van meet af gebonden wordt, terwijl het er zoo nadrukkelijk bij staat, hoe, althans in die dagen, geheel de geloovige schare in het vasthouden aan *de leer der Apostelen* had volhard.

Ook in onze dagen heeft deze zoo stellige en alomvattende uitspraak zoo hooge en zoo geheel eenige beteekenis. Ook thans toch gaat 't nogmaals om dezelfde worsteling als die toentertijd intrad. Ge hoort 't ook nu op alle manier en van allen kant, hoe er keer op keer Godgeleerden van naam optreden, die met de Apostolische voorstelling braken, eigen inzicht daarvoor in de plaats schoven, en nu aan de half geloovige schare diets maken, dat 't niet aan de voorstelling hangt, en veel min aan wat op den grooten Pinksterdag de leer der Apostelen was, maar dat wij zelf 't zijn, die, uit alle ons verstrekte gegevens saam, de aanpassende en ons heilige belijdenis *zelve* moeten opmaken. Het zijn dan de geleerde theologen die hierbij voorgaan. En in stee van op den Pinksterdag te danken, dat *de leer der Apostelen* toen ter tijd aan Christus Kerk de onmisbare vastheid bood, acht men zich veel hooger te kunnen verheffen door de traditie op zij te schuiven, en alsnu de vrucht van eigen studie en eigen verzinning daarvoor in plaats te mogen schuiven.

Feitelijk zou dus op den grooten Pinksterdag niets dan bittere zelfmisleiding zich van de geesten hebben meester gemaakt. Niets dan zelfbedrog zou 't alzoo geweest zijn, alsof toen reeds de *leer der Apostelen* gold, en alsof aan die leer zich de Kerk aller eeuwen zou hebben vast te klampen.

Van zelf staat hier dan ook tegenover, dat wie gelooft om des Woords wille, onveranderlijk terug gaat op de leer der Apostelen gelijk ze reeds op den grooten Pinksterdag zich uitsprak. Niet aan de geleerden uit Schleiermacher's school, maar aan de Apostelen van den Pinksterdag hangt onze dankbare belijdenis.

Dr. A. K.

Amsterdam, 13 Juni 1919.

Ook de ernst van het tweede bezwaar, dat men wel tegen de revisie van onze Belijdenisschriften en Liturgie heeft ingebracht, dat daardoor allicht een struikelblok zou kunnen geworpen worden op den weg naar een toekomstige vereeniging van alle Gereformeerden in ons vaderland, wordt door ons niet onderschat.

Bij alle verschil van kerkelijk standpunt hebben we in het gemeenschappelijk bezit van onze Belijdenisschriften en Liturgie nog altoos een band, die ons te zamen verbindt. We mogen in afzonderlijke kolonnes optrekken, de banier, die we omhoog heffen, is dezelfde gebleven. Daarin ligt onze geestelijke gemeenschapsband. En niet alleen dat we gevaar loopen, wanneer we de Belijdenisschriften en Liturgie gingen herzien, dat deze gemeenschapsband losser zou worden, maar het zou ook een beletsel kunnen worden om tot kerkelijke eenheid te komen. Want allicht zouden deze van ons gescheiden kerken en groepen weigeren zich te vereenigen op grondslag van een Confessie en Liturgie, die buiten hen om was herzien.

Maar hoezeer we den ernst van dit bezwaar erkennen, en al gelooven we, dat ook de Synode, wanneer ze geroepen wordt over dit vraagstuk een uitspraak te doen, daarmede wel degelijk rekening zal hebben te houden, toch meenen we, dat zelfs dit bezwaar geen afdoenden grond oplevert om de zoo noodzakelijke revisie van onze Belijdenisschriften en Liturgie uit te stellen of ter zijde te schuiven.

Stond de zaak zoo, dat we met zekerheid wisten, dat binnen enkele jaren de vraag naar de hereeniging van alle Gereformeerden in ons vaderland actueel aan de orde zou komen, dan zou zeker veel er voor pleiten om een dergelijken ingrijpenden arbeid uit te stellen, totdat eerst deze hereeniging haar beslag had gekregen. Maar al zijn er enkele teekenen, die op meerdere toenadering wijzen, en al biedt de actie, die thans in de Hervormde Kerk gaande is, hope, dat ook daar een beslissend keerpunt nadert, eenige zekerheid, dat we reeds spoedig voor de vraag zullen komen te staan om ons èn met de Gereformeerden in de Hervormde Kerk èn met de Christelijke Gereformeerde broeders en andere Gereformeerde groepen te vereenigen, is er niet.

Wanneer we daarop wilden wachten, dan zou heel de ontwikkeling van ons eigen kerkelijk leven met lamheid worden geslagen. In plaats van voort te varen tot meerdere volmaaktheid, zooals de Apostel het uitdrukt, zouden we stil moeten gaan zitten. We zouden geen stap vooruit durven zetten, uit vrees, dat daardoor een beletsel zou ontstaan voor de toekomstige vereeniging met de andere groepen en kerken van Gereformeerde herkomst.

En dat nu kan zeker de positie niet zijn van een Kerk, die midden in het volle leven van onzen tijd staat en tegenover dit leven een roeping van Godswege heeft te vervullen. Indien de herziening onzer Belijdenisschriften noodzakelijk is, noodzakelijk met het oog op de handhaving der waarheid tegenover de afwijkende richtingen van onzen tijd; noodzakelijk voor de opvoeding van de ons toevertrouwde jeugd; noodzakelijk ook met het oog op ons eigen kerkelijk leven; dan mogen we dien arbeid niet laten rusten uit menschelijke overwegingen. Wat onze vrome voorvaderen tot leuze kozen: *ziende in het gebod, blind in de uitkomst*, heeft ook voor ons te gelden. Wanneer we doen, wat God ons op de handen legt, dan mogen we de uitkomst ook aan Hem overlaten. Onze Kerken hebben aldus gehandeld in het verleden. Ze hebben onze Kerkenorde op de Synode te Utrecht reeds gewijzigd om haar meer in overeenstemming te brengen met het leven van onzen tijd. Ze hebben op diezelfde Synode de juistheid erkend van het gravamen tegen Artikel XXXVI onzer Belijdenis ingebracht, en de zinsnede, waartegen dit bezwaar ging, uit dit Artikel weggenomen. Ze hebben, naar aanleiding van de dogmatische geschilpunten, die in onze Kerken ontstaan waren, een uitspraak gedaan, die ook in de buitenlandsche Kerken, met welke we in correspondentie waren, met groote instemming ontvangen is. En we twijfelen niet, of de Synode zal ook nu, wanneer dit vraagstuk bij haar aanhangig wordt gemaakt, den moed hebben om zelfstandig haar weg te gaan, zonder te veel door vrees voor wat links of rechts daarover oordeelen zal, zich te laten beheerschen.

Hierbij komt, dat de noodzakelijkheid van zulk een revisie waarlijk niet alleen in *onze* Kerken gevoeld wordt, maar ook erkend wordt door die Gereformeerde broeders, die kerkelijk niet met ons vereenigd zijn. Zoo werd nog onlangs in de *Waarheidsvriend* met nadruk en klem er op gewezen, hoe uitbreiding van de Confessie met het oog op de ketterijen van onzen tijd een dringende behoefte is. Mits de herziening onzer Belijdenisschriften niet dient om de Gereformeerde belijdenis te verzwakken, maar om nog krachtiger en beslister de dwalingen van onzen tijd te wederstaan, zou er dus veeleer van zulk revisie een invloed ten goede ook op deze van ons gescheidene broeders kunnen uitgaan. Het zou ook door hen gevoeld worden, hoe het Gereformeerde leven in onze Kerken nog krachtig en gezond zich openbaren kan. Het vertrouwen zou er door versterkt worden, in plaats van verzwakt.

Of het mogelijk zou wezen bij een dergelijke revisie ook met deze Gereformeerde Kerken en groepen van Gereformeerde belijders in ons vaderland in nader contact te treden ten einde hun medewerking te verkrijgen, is een vraagstuk, waarop we thans niet dieper willen ingaan. Maar wel zou het van zelf spreken, dat een herziening van onze Belijdenis niet zou kunnen geschieden zonder dat de Synode onzer Kerken daarover in overleg trad met de Gereformeerde Kerken in het buitenland, waarmede zij in correspondentie staat, vooral met degene, die dezelfde Confessie hebben als wij. Ook dat nu zou als een niet gering voordeel zijn te beschouwen. Vooral in den tijd, die achter ons ligt, is maar al droef gevoeld, hoezeer het gemis van nadere aaneensluiting der Protestantsche Kerken werkt. En al is het ideaal van een Protestansch oecumenisch concilie, waar alle Protestantsche Kerken vertegenwoordigd zouden zijn, een onmogelijkheid, nu de verschillen tusschen deze Kerken zoo groot en ingrijpend zijn, het zou reeds veel zijn gewonnen, wanneer de Gereformeerde Kerken, niet alleen van Europa, maar ook van Amerika, Afrika en onze Kolonien konden saam komen om de eenheid onzer Kerken beter tot uiting te brengen. Op de Synode van Dordt in 1618—19 is iets van die eenheid gezien, en daaraan dankt deze Synode niet het minst haar wereldhistorische beteekenis.

Indien thans van onze Kerken wederom een roepstem zou kunnen uitgaan tot de verspreide Gereformeerde Kerken om saam te komen en deze zoo ernstige vraagstukken onder de oogen te zien, dan zou dit tot de schoonste bladzijde van de geschiedenis onzer Kerken behooren. Alles tracht in onze dagen naar vereeniging; de volkeren sluiten een volkerenbond, die alle natiën der aarde omvatten zal; de arbeidersorganisaties pogen tot een internationale organisatie te komen. Alleen de Kerken blijven in hun afzonderlijk bestaan voortleven. De stoot, om dit isolement te verbreken, zou van Nederland kunnen uitgaan. Op zulk een internationale Synode zouden van zelf ook de andere Gereformeerde Kerken in Nederland vertegenwoordigd kunnen zijn. En de beslissing door zulk een oecumenisch concilie onzer Kerken genomen, zou, ook wat de revisie der belijdenisschriften betreft, zeker niet tot meerdere verdeeldheid, maar veeleer tot nauwere aaneensluiting leiden.

Dr. B. B. Keet.

Uit Zuid-Afrika werd ons gemeld, dat Dr. B. B. Keet, die in 1913 aan de Vrije Universiteit tot Doctor in de Theologie promoveerde op een proefschrift over de Theologie van Ernst Troeltsch en daarna naar Zuid-Afrika weerkeerde, nu als opvolger van Prof. De Vos aan de Theologische School van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk te Stellenbosch benoemd is om onderwijs te geven in de Dogmatiek en Ethiek.

Hij is de eerste leerling der Vrije Universiteit die aan het Seminarie te Stellenbosch tot hoogleeraar is benoemd en dat hem de gewichtige taak werd opgedragen om in de hoofdvakken der Theologie onderwijs te geven, bewijst wel, hoe groot vertrouwen de Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika in hem stelt.

We verblijden ons over deze benoeming zeer. Voor de Vrije Universiteit is het een eer, dat wederom een van haar discipelen tot dit hooge ambt aan een buitenlandsche school geroepen werd. En voor de ontwikkeling der Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika verwachten we van deze benoeming veel goeds. Dr. Keet is niet alleen een man van dege studie, zooals zijn dissertatie bewees, maar ook een beslist voorstander van het Calvinisme. En het feit zelf, dat hij in Holland zijn studiën voltooide, toonde wel, hoe warm zijn hart voor het oude moederland klopt.

Moge zijn optreden in Stellenbosch voor de Kerk in Zuid-Afrika tot rijken zegen zijn. Ga er bezielende kracht van zijn onderwijs uit. En moge de band, die hem aan Holland en aan de Vrije Universiteit bindt, ook in de toekomst bestendigd blijven.

De Onesiforusbank.

Gaarne willen we op deze bank, die een zoo geheel eigenaardige roeping vervult voor onze Kerken en Scholen, ook in ons blad de aandacht vestigen.

Het doel van deze bank ligt reeds eenigermate in den naam Onesiforus uitgedrukt. Zooals toch blijkt uit hetgeen in II Timotheüs 1 : 16—18 over dezen Onesiforus ons gemeld wordt, was hij een Christenbroeder, die den Apostel Paulus, toen deze te Ephese vertoefde om daar het Evangelie te prediken, veel gediend had. Volgens een oude overlevering zou de Apostel Paulus zelfs bij hem aan huis gewoond en gastvrijheid genoten hebben. Zoo was een band tusschen dezen Onesiforus en den Apostel Paulus ontstaan, die ook na Paulus' vertrek niet verbroken werd. Dikmaals, zoo verklaart de Apostel, had Onesiforus hem verkwikt door zijn hulpbetoon. En zelfs toen de Apostel als een misdadiger naar Rome was gevoerd en daar in de gevangenis was geworpen, had Onesiforus zich zijner ketenen niet geschaamd, maar was naar Rome gereisd, had daar niet gerust, voordat hij Paulus had gevonden, en had hem ook in dat bittere lijden zijn trouwe liefde bewezen. Zoo behoorde Onesiforus, evenals de heilige vrouwen, die Christus volgden en Hem dienden van hare goederen, tot die mannen, die hun rijkdommen in dienst van het Evangelie stelden.

Zoo nu wil ook de Onesiforusbank helpend optreden voor de Kerken en Scholen, die om geld verlegen zitten, door haar de daarvoor benoodigde gelden voor te schieten. Art. 2 van haar Statuten bepaalt toch, dat haar doel is aan in Nederland gevestigde Protestantsche Kerken, vereenigingen tot oprichting en instandhouding van Christelijke scholen voor lager, middelbaar en hooger onderwijs, en andere vereenigingen en stichtingen, welke mede ten doel hebben het godsdienstig leven in positief Christelijke richting te helpen bevorderen, gelden te verstrekken ten behoeve van de stichting, inrichting, uitbreiding of verandering van hare gebouwen, of ter aflossing van hare hypothecaire of andere schulden. Om het positief-Christelijke karakter vast te stellen van elke Kerk of Vereeniging, die deze hulp behoeft, wordt van haar de verklaring gevraagd, dat zij tot grondslag heeft de belijdenis, dat Jezus is de Christus, de Zoon des levenden Gods, die dengenen, die in Hem gelooven, door zijn lijden en sterven als door het eenig zoenoffer de vergeving der zonden, en door de kracht Zijner opstanding het eeuwige leven schenkt. Men behoeft dus geen oogenblik bevreesd te zijn, dat men, door aan Onesiforus geld te geven voor dit doel, de propaganda van onchristelijke leer zou bevorderen.

De Onesiforusbank heeft, om deze hulpe te bieden, natuurlijk een zeer belangrijk kapitaal noodig. Reeds nu — ze bestaat nog geen jaar — werd bij haar voor een bedrag van vier honderdduizend gulden ingeschreven. Maar hoe belangrijk die som ook wezen moge, ze zal meer dan verdubbeld moeten worden, zal de Bank aan hare bestemming kunnen voldoen. Eenig bezwaar nu om aan deze Bank geld toe te betrouwen, bestaat er niet. De Bank keert op hare aandeelen een belangrijk percentage uit en gevaar voor zijn geld loopt men zeker niet, want ze berust financieel op een goeden grondslag en staat onder uitnemende directie.

Wat bovendien deze Bank niet minder sympathiek maakt is, dat ze haar winst, nadat aan de aandeelhouders een behoorlijke rente is uitgekeerd, voor een niet onbelangrijk deel (35 pCt.) uitkeert aan de Kerken ten behoeve van zendings- en evangelisatiearbeid, terwijl de algemeene vergadering het recht heeft deze gelden ook voor een ander christelijk doel te bestemmen.

Mogen daarom degenen, die onder ons geld te beleggen hebben, deze Onesiforusbank niet vergeten. Zoo vaak belegt men zijn kapitaal in staatspapieren of andere leeningen, om dan later bedrogen uit te komen. Hier heeft men een soliede geldbelegging, terwijl men tevens de Kerken en Scholen helpt en bovendien van de overwinst nog een deel afstaat voor Christelijke doeleinden.

Ds. Vonkenberg.

20 Juni a.s. hoopt Ds. Vonkenberg, predikant te Zwijndrecht, te gedenken, hoe hij vijf-en-twintig jaar geleden in het ambt bevestigd werd, en al kan *de Heraut* niet van elk ambts-jubileum gewag maken, ieder zal het zeker billijken, dat we aan dezen wel vroeg vergrijsden, maar nog altoos jeugdige van hart onzen gelukwensch brengen.

Niet alleen dat Ds. Vonkenberg in de verschillende gemeenten, die hij diende, met grooten ijver en niet zonder zegen gearbeid heeft, maar wat vooral hem tot een man van beteekenis heeft gemaakt voor heel ons land, is dat van hem de machtige en bezielende aandrang is uitgegaan, die onze jongelingen saambond en vereenigde in hun Gereformeerde Jongelingsvereeniging. Die Jongelingsvereeniging is zijn schepping en zijn daad. Daarin kwam de volle kracht van zijn persoonlijkheid tot uiting. En nog gaat op elken Bondsdag de bezieling van hem uit. Hij is de geestelijke leidsman onzer jongelingen geworden.

Daarvoor nu wenschen we op dit zilveren jubileum hem openlijk onze hulde en dank te brengen. Want dat onder het opkomend geslacht onzer jongelingen de liefde voor het Calvinisme zoo onverzwakt is gebleken, hebben we niet het minst aan hem te danken. Met volkomen juisten tact toch heeft hij het doel der Jongelingsvereeniging gegrepen, leiding en steun aan den arbeid dezer Jongelingsvereenigingen gegeven en aldus gezorgd, dat heel een schare van jonge mannen gevormd werd, die in Kerk en Staat en Maatschappij als banierdragers van het Calvinisme optreden. Van harte hopen we daarom, dat de volijverige pastor van Zwijndrecht nog lange jaren voor de Kerk en voor den Jongelingsbond gespaard moge blijven. Al heeft Ds. Vonkenberg de middaghoogte van het leven bereikt, een uitgebrande vulkaan is hij zeker niet. In zijn woord tintelt nog jeugdige bezieling, in zijn hart voelt hij zich nog altoos jong met zijn jongelingen mede. Daarin ligt het geheim van de kracht, die van hem uitgaat. En die kracht, die ook der jongelingen sieraad is, moge nog lang hem geschonken blijven.

Spinoza en de Gereformeerde Theologie zijner dagen.

Van meer dan gewone beteekenis is het proefschrift, waarop Dr. Severijn, Hervormd predikant te Leerdam, onlangs den titel van doctor in de Theologie aan de Utrechtsche Hoogeschool verwierf, en dat handelt over de philosophie van Spinoza en den invloed door deze philosophie geoefend op de Gereformeerde Theologie zijner dagen.

Nadat Dr. Bohatec in zijn interessante studie over den invloed van het Cartesianisme op onze Theologie den weg geopend had voor een nieuw onderzoek naar den invloed, dien deze nieuwe wijsgeerige stelsels op onze theologie hebben uitgeoefend in de 17e en 18e eeuw, was het een gelukkige greep, dat Dr. Severijn thans zijn aandacht wijdde aan den invloed van Spinoza's philosophie. Veel meer toch dan de philosophie van Cartesius beheerscht de philosophie van Spinoza het denken van onze dagen. En reeds daarom is het van belang, op historisch gebied na te gaan, hoe Calvinisme en Spinozisme tegenover elkander staan.

Dr. Severijn heeft zijn taak in dit opzicht dan ook breed opgevat en zich niet maar er toe beperkt den invloed na te gaan, dien de werken en het stelsel van Spinoza op enkele theologen in zijne dagen hebben uitgeoefend, maar hij heeft ook het stelsel van Spinoza tegenover dat van Calvijn gesteld. In zijn Inleiding bespreekt Dr. Severijn eerst den samenhang van de theologie en philosophie in 't algemeen, om daarna in Hoofdstuk I te handelen over Spinoza en het wijsgeerig denken van zijn tijd, in Hoofdstuk II het Spinozisme en het Calvinisme tegenover elkander te stellen, waarbij vooral gebruik wordt gemaakt van de Institutie van Calvijn, terwijl in Hoofdstuk III dan wordt nagegaan welken invloed Spinoza's intellectualisme op zijn tijd heeft gehad en de bekende personen van Willem Deurshof, Frederik van Leenhoven, Pontiaan van Hattem en de andere Hattemisten worden besproken.

Het standpunt door Dr. Severijn zelf ingenomen, blijkt wel het duidelijkst wanneer hij, na aan het slot van zijn dissertatie er op gewezen te hebben, hoe de philosophie van Spinoza, wel verre van gestorven te zijn nog een wondere vitale kracht openbaart, aldus eindigt (blz. 231): »Doch daartegenover staat ook, dat de groote denker van Genève onsterfelijk bleek. Nog gaat zijn invloed uit op politiek, op sociaal, op wetenschappelijk gebied. De herleving van het Calvinisme in onzen tijd opent nieuwe vergezichten voor de toekomstige ontwikkeling der Westersche menschheid. Slechts één gevaar is er, n.l. dat het Calvinisme in zijn nieuwen vorm zou inboeten de geestkracht en de teedere godsvrucht, die er de cultuurwaarde aan geven en het ook alleen een toekomst kunnen waarborgen. Daaruit komt dus de roeping op om het in zijn eigen ontwikkeling rein te bewaren. Calvijn zal immer moeten blijven de antithese van Spinoza. Voor beide stroomingen dreigt gevaar uit de verdoezeling der grenzen, maar voor het Calvinisme allermeest.«

Blijkt reeds hieruit, dat Dr. Severijn zelf een beslist voorstander van het Calvinisme is, ook uit de stellingen, achter zijn proefschrift gedrukt, blijkt wel hetzelfde. Stelling XXII luidt: De oplossing van het kerkelijk vraagstuk is een dringende eisch met het oog op de religieuse ontwikkeling van ons volk. Stelling XXIII: Voor de toekomst der Gereformeerde beweging is reconstructie van de Gereformeerde Kerk een levensbelang. En Stelling XXIV: Alle Gereformeerden behooren saam in één kerkverband.

Dat dergelijke stellingen aan Utrecht's Hoogeschool verdedigd werden, is ons een oorzaak van blijdschap.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

1. Bijbelsch-Kerkelijk Woordenboek onder Redactie van Prof. A. van Veldhuizen, J. B. Wolters, Groningen, Den Haag, 1919.

Van dit Woordenboek, bewerkt door Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Prof. A. van Veldhuizen, Prof. Dr. W. J. Aalders en Prof. Dr. H. Th. Obbink, werd ons dezer dagen toegezonden het IIIe deel dat handelt van De Kerk.

Dit derde deel is bewerkt door Dr. W. J. Aalders, hoogleeraar vanwege de Ned. Herv. Kerk aan de Rijks-Universiteit te Groningen.

De bewerker schrijft: »Dit deel vormt in elk opzicht een proeve: naar inhoud, vorm, omvang.«

Daarop afgaande dunkt mij, dat deze nieuwe onderneming verdient gesteund.

Indien vorm en omvang der andere deelen met dit zullen overeenkomen, zal de gelukkige bezitter van Van Veldhuizen's Woordenboek, wat typographische uitvoering betreft, er een voortreffelijk en wat omvang betreft, er een handig hulpmiddel bij zijn studie aan hebben.

Wat den inhoud betreft, komt den bewerker lof toe, dat hij zooveel en zoo velerlei in niet meer dan 330 bladzijden onder-dak heeft gebracht.

En het is veel en velerlei.

Want niet alleen vindt men er over: Kerk,

kerkgeschiedenis, kerkinrichting en kerkrecht, maar ook over velerlei wat met de Kerk in naast of meer verwijderd verband staat. Niet alleen onderwerpen uit de verschillende onderdeelen der Theologie, maar ook onderwerpen uit de philosophie en de niet-christelijke religies, het laatste in verband met de zending.

»Het woord Kerk is een verzamelwoord met wijde plooien en van groote beweeglijkheid,« schrijft AALDERS, en daaraan is hij dan ook, bij het zich hier kwijten van zijn taak, indachtig gebleven.

Men vindt in dit WOORDENBOEK alles wat op de KERK èn als instituut èn als organisme betrekking heeft; op de KERK zoowel sedert haar optreden in de wereld, als in later eeuw en ook in onzen tijd; en daarbij is ook een plaats gegeven aan de vele richtingen of, zooals men tegenwoordig zegt, geestelijke stroomingen en de voornaamste personen die ze typeeren, ook in ons Vaderland.

Zij het nu al, dat bij dit saampersen van zoo rijke materie, hier en daar een stuk wat in de knel is geraakt, — gegeven het bestek van dit WOORDENBOEK, zie ik echter niet hoe het anders kon — en wie dus zóó'n stuk wat ongekreukter verlangt, niet hier, maar elders terecht moet komen, dit doet niets af aan de groote verdienste van AALDERS presatie voor wat ik zou willen noemen, vlugge en aanvankelijke oriënteering.

'n Andere verdienste van deze prestatie is voor mij, dat er het positief Christelijk standpunt onverholen in uitkomt. Men zie de artikelen van dogmatischen en ethischen aard.

En, wat zeker niet minder verdienstelijk is, alles wat er betrekking in heeft op onze Kerk en wat daarmee saamhangt, is er, over het geheel, zoo objectief in beschreven, dat ik het gebruik van het IIIe deel van dit WOORDENBOEK, met een gerust geweten, ook aan mijn Kerkgenooten kan aanraden.

De andere deelen van het BIJBELSCH-KERKELIJK WOORDENBOEK onder Redactie van PROF. v. VELDHUIZEN ken ik nog niet.

Daar heb ik dus geen oordeel over.

Maar als die zullen blijken met dit deel in overeenstemming te zijn, dan zou ik zoo zeggen, predikanten en studenten, ook onder ons, zullen er pleizier van hebben wanneer zij het zich aanschaffen.

2. A. H. EDELKOORT, HET ZONDEBESEF IN DE BABYLONISCHE BOETEPSALMEN. A. Oosthoek — 1918 — Utrecht.

De schrijver, predikant te MARKELO, koos dit onderwerp voor een dissertatie waarmee hij zich op het einde van het vorige jaar den graad van doctor in de Godgeleerdheid, aan de Rijksuniversiteit te Utrecht verwierf.

Ook voor anderen dan de vak-mannen is deze studie belangrijk genoeg om er hier de aandacht te vestigen.

Van die liederen, ons bewaard in Sumerisch-Akkadische teksten, waarin de Babyloniers over hun persoonlijk leed klaagden en het uitspraken, dat zij den toorn der goden ondervonden, dien zij door hun zonden, waarvan zij belijdenis doen, op zich hebben geladen, — voor die liederen vond de Assyrioloog Frits Hommel, naar analogie met sommige Oud-Testamentische psalmen, in 1883 den naam »boetepsalmen". Ouder de beoefenaren der Babylonische religie is sedert deze naam in gebruik gebleven en DR. EDELKOORT heeft dit gebruik gevolgd. Zelf het zoo even genoemde studie-vak te UTRECHT en later te MARKELO beoefenend, heeft hij zich niet alleen met ijver van de daarover zoo rijke literatuur, gelijk uit zijn proefschrift blijkt, op de hoogte gesteld, maar, gelijk er ook uit blijkt, de bronnen van den eersten rang onderzocht. Na een INLEIDING biedt de heer EDELKOORT ons in zijn 1e hoofdstuk 28 teksten in Nederlandsche overzetting en verdeeld in de volgende drie rubrieken: Klaagliederen over nationaal leed; klaagliederen. over ziekte; en boetepsalmen zonder aanduiding van het leed.

De schrijver beziet deze liederen bepaaldelijk, zooals dan ook in den titel van zijn boek is aangedui, ten opzichte van het »zondebesef." In drie achtereenvolgende hoofdstukken wordt over: de zondebelijdenis, de gevolgen der zonde en de verlossing van de zonde gehandeld.

Het resultaat van zijn onderzoeking vat hij dan in deze woorden saàm: »Vraagt men ten slotte, bij het licht dat de boetepsalmen ons gaven, of de Babyl. religie een zedelijke religie was, dan moet de wedervraag luiden, wat men daarmede bedoelt. Bedoelt men daarmede eene religie, opgegroeid op een onvermengd zedelijken bodem, dan moet aan de Babyl-religie die eerenaam worden ontzegd Maar verstaat men er onder een religie, waarin zedelijke elementen voorkomen, dan verdient de Babyl-religie dien naam ten volle. Wij deden haar onrecht, als wij voor dit zedelijk besef de oogen sloten. Maar wij deden aan het karakter in het zedelijke onrecht, als we niet erkenden, dat het zedelijk besef in zulk een »natuurlijke« religie zich onmogelijk kan ontplooien en overeenkomstig zijn aard ontwikkelen. Het moest er integendeel een slaafsch en kwijnend bestaan leiden.«

Dezelfde gedachte vind ik ook uitgesproken in de eerste van de 17 Stellingen: »De gebondenheid van Babel's religie aan het natuurlijke heeft de ontwikkeling van een zuiver zedelijk zondebesef verhinderd.«

Stelling 2 luidt: »Het is onjuist van een monotheïstischen trek in de boetepsalmen te spreken.«

In de dissertatie wordt dit laatste op voldoende gronden aangetoond.

Bedenkelijk dunkt mij de 3e stelling: »Men mag de niet-Christelijke religies geen »valsche religies« noemen.

Zeker is religie specifiek menschelijk, wijl in ieder mensch, zooals CALVIJN terecht leerde, een »kiem van religie« en een »besef van de godheid« is.

De zonde heeft echter in het subject of in de »religio subjectiva« dezen kiem verdorven en dat besef verdonkerd. En al is er nu ook hier, gelijk in alle zonden, gradatie, toch kan alleen wederbarende Genade hier herstel brengen. Maar bovendien is het object der religie, de revelatie van den eenigen waarachtigen God, de »religio objectiva«, door de zonde vervalscht, en kan alleen de bijzondere openbaring daarin herstel brengen.

Wijl nu zoowel het denkend, voelend en willend Ik van den Christen bij alle overeenkomst toch specifiek van dat van den niet-Christen verschilt, en het object waarop het zich richt evenzeer, — is tusschen de christelijke en niet-christelijke religies een specifiek en niet maar graduëel verschil, en moet in dien zin de tegenstelling van waar-valsch worden gehandhaafd. Iets wat echter niet verhindert, in de niet-christelijke religie, als vrucht der werking van Gods Gemeene Gratie, graduëel verschil aan te nemen, en kan men van klein- en groot natuurisme en, in den zin althans waarin EDELKOORT den term neemt, ook van ethische religie.

Voor de studie der ELENCKTIEK en in het algemeen ter verheldering en verrijking van de kennis der Babylonische »boetepsalmen« is deze, van veel voorstudie getuigende en naar wetenschappelijke methode bewerkte dissertatie, in velerlei opzicht een aanwinst.

3. ZAAIEND HET ZAAD, Straatprediking en colportage-arbeid. Drukkerij Holland-Amsterdam 2e druk.

In dit boekje van 47 bladzijden zijn de schetsen gebundeld, die de heer JOH. J. HESSELING als Redacteur-Verslaggever van DE STANDAARD, ten vorigen jare in dit dagblad gaf van den arbeid van den bijbelcolporteur BAAS. De schetsen zelf verdienden voor 'n maar-één-dag-bestaan te worden bewaard, en het evangelisatie-werk dat ze in beeld brengen is zoo belangrijk, dat men goed heeft gedaan, door met deze uitgave er nog eens de aandacht op te vestigen.

DR. WIELENGA schreef, als bij den eersten, zoo ook bij dezen tweeden druk een woord van hartelijke instemming.

G.

Uit de Pers.

In het *Stichtsch Zondagsblaa*, van Utrecht, lazen we het volgende artikel:

In de Hervormde Kerk zoowel als in de Gereformeerde Kerken bestaat er een gezangenkwestie.

De Geref. Kerken hebben de gezangenbundels nooit aanvaard en hadden daar goede reden toe.

De Hervormde Gereformeerde broeders weigerden eveneens de gezangen te zingen en hadden daar gelijk in, gelijk om des beginsels wille.

En nu zouden wij het zeer betreuren, als 't lauwe motto ingang vond: „Och kom, stap nu eens over de formeele bezwaren heen en zing, ja zing toch maar!"

Immers, 't gaat bij de gezangenkwestie niet om de knikkers, maar om het spel. En een Gereformeerde groep die dit „spel" prijsgeeft, heeft meer verloren dan het spel, heeft in beginsel haar gansche positie prijs gegeven.

De gezangenbundels zooals zij daar liggen, kunnen nu eenmaal door geen enkel overtuigd aanhanger der Nederl. geloofsbelijdenis der 37 artikelen, zonder meer worden aanvaard. Die bundels accepteeren wij nooit.

Maar toch, uit reactie zijn wij nu wel wat al te ver gegaan. Menig goedig zieltje in de gemeenten is in het vaste geloof geraakt, dat een Gereformeerd en orthodox mensch nu eenmaal nooit een gezang op de lippen neemt en alleenlijk leeft en sterft bij Davids oud-testamentische liederen. Menig eenvoudige broeder meent, dat alle gezang uit den booze is en minstens ethische neigingen verraadt. Menig orthodoxe rilt reeds zichtbaar alleenlijk op den klank van het woord „gezang". En dat is veel te erg. Ja, 't is zoo erg, dat de Gereformeerde kerken en andere orthodoxe inrichtingen eigenlijk niet zonder levensgevaar over gezangen-zingen kunnen gaan praten. 't Is zoo erg, dat men elke poging in deze richting afwijzen moet, alleenlijk reeds uit vrees voor scheuring, twist en tweespalt.

Eerlijk gezegd, vroeg men ons: „Wilt gij in de Geref. Kerken bijv. pleiten vóór het invoeren van gezangen?" zoo zoude ons antwoord luiden: „Neen, nog niet. 't Is nog te gevaarlijk. 't Is nog veel een roode lap gelijk. Laat ons vrede en rust in dezen nog maar wat bewaren, totdat de geesten op dit gebied minder bevooroordeeld en meer rijp zijn geworden."

Maar toch, hinderen doet ons dat zeker. Want al die heerlijke feestdagen, daar moeten wij maar uit den treure Ps. 150 zingen of Ps. 118 of 103 en herhalen deze liederen op elken feestdag, arm, o zoo arm. Hoe jammer, dat ook niet eens forsch en blijde kan worden gezongen het lied uit Efese: „Ontwaak gij die slaapt, en sta op uit de dooden. Want Christus zal over u lichten." Al die heerlijke feestdagen, o hoe mis ik daar mijn lieflijke gezangen en geestelijke liederen. Altoos maar oud testamentisch in ons lofied en bedegezang en nooit eens nieuw-testamentisch! Wat zijn wij Nederlandsche orthodoxen toch arm, doodarm. En dat nog wel vrijwillig!

Toch zeggen wij van harte: „Nooit aanvaarden wij de ons opgedrongen bundels. Nooit die bundels, pasklaar gemaakt voor de volkskerk met al haar richtingen. Neen nooit, goed confessioneel, goed orthodox willen wij blijven."

Maar of er dan ook iets gebeuren moet. *Ja*, dat wel. Er moet iets gebeuren. En gevraagd naar de practische uitvoering van wat er dan wel gebeuren moet, zeggen wij uit volle overtuiging: „Het moet uitgaan van het particulier initiatief, anders komt het er nooit".

Laten enkele begaafde broeders de zinnen en de pennen eens bij elkaar leggen, laten zij particulier een bundel samenstellen, daartoe de bekende liederen samenlezende, en laten zij dien bundel dan vrij en frank in den handel brengen. De kerk is er dan vrij van en behoeft niets te beslissen gelukkig. Gelukkig, want als de kerk beslissen moet, dan moet zij om den lieven vrede toch afwijzen. Maar laat dan particulieren vrij zulk een bundel zijn levensvatbaarheid probeeren, voor zichzelf en geestelijke en muzikale propaganda maken. En als 't er dan ingaat bij ons volk — en daartoe kan ieder orthodoxe die onze armoede in 't kerkgezang gevoelt, meehelpen — als 't er dan ingegaan is bij ons volk, nu dan, achteraf, dan kan de kerk heel wat vrijer en blijder dien bundel kerkelijk behandelen en daarna gewijzigd of ongewijzigd achter de psalmen samenvoegen met de ons thans reeds gegeven enkele gezangen. Dat is onzes inziens de eenige weg.

Welke broeders pakken het aan? Hun kaartje aan ondergeteekende en ik breng hen te zamen.

En van Ds. Knap dit stuk:

Ds. J. J. Knap geeft in *Oude Paden* (30 Mei '19) op de vraag „of de gezangen in de kerk behooren te worden gezongen dan wel of men zich uitsluitend tot de psalmen te bepalen heeft", het volgende antwoord:

Wij antwoorden, dat er binnen afsienbaren tijd weinig of geen hoop bestaat om deren twisststappel uit den weg te ruimen. Niet alleen in Hervormde, maar ook in de Gereformeerde kerk is de quaestie in 't geding: er zijn in beide kerken vóór en tegenstanders, en dan is er nog een groep, die zich onsijdig houdt, en om den vrede in de Gereformeerde kerken te bewaren de zaak liefst voorloopig laat rusten.

Wat onze persoonlijke meening dan is?

Wel, ons dunkt, dat de vraag vóór alles *zuiver* gesteld dient te worden. Niet zoó of *de* Gezangen in de kerk thuis hooren? Maar zoó: of *Gezangen* er hooren? Schrijft men het lidwoord er bij, dan denkt men terstond aan den bestaanden bundel, waartegen niet ten onrechte bedenkingen rijzen. Er zijn toch liederen onder, die de zuivere lijn der Heilige Schrift verlaten en door een orthodoxen predikant dan ook nooit opgegeven worden. Er zijn anderen onder, die onnavolgbaar verheven zijn. Wij herinneren slechts aan de vertaling van het machtige *Te Deum*, dat als een lofpsalm des Heeren alle eeuwen door geklonken heeft: »Wij loven u, o, God, wij prijzen uwen Naam! U, eeuwig Vader, U verheft al 't schepsel saàm. Zingt Serafs, engelen zingt, heft machten aan en tronen! Onafgebroken rijs' uw lied op hooge tonen! Gij, driemaal heilig zijt G' o, God der legerscharen. Dat aard' en hemel steeds uw grootheid openbaren!" en wat daar verder volgt. De vraag waarop het aankomt is nu deze, of men den geheelen bundel verwerpt omdat er óók onzuivere liederen in zijn, dan wel of men bij gebrek aan beter er de diepe en zuivere liederen uitkiest? Het antwoord op die vraag hangt goeddeels van iemands persoonlijkheid af, en niet minder van het kerkelijk standpunt, dat men inneemt. Wie konsequent aangelegd is, zal allicht zeggen: een bundel, waarin ketterische smetten zijn, mag niet op kerkelijk terrein toegelaten worden. Anderen zullen dit in beginsel beàmen, maar zij houden tevens rekening met de behoefte der gemeente en die van hun eigen hart, om Christus' glorie uit te zingen, en daarom stappen zij over de bezwaren heen en doen een keus uit den bundel

De quaestie komt anders te staan, indien men het lidwoord weglaat, van den bestaanden bundel afziet, en kortweg vraagt of *Gezangen* toelaatbaar zijn? Wij antwoorden daarop, dat dit feitelijk geen quaestie is. Immers ook in de alleenpsalmzingende gemeenten der onderscheiden kerken worden Gezangen gezongen. Wij bedoelen de Gezangen, die achter de psalmen opgenomen zijn, en die voor 't meerendeel een Nieuw-Testamentisch karakter dragen. Wie *die* Gezangen meezingt, *kan* op principieele gronden naar ons oordeel geen bezwaar hebben tegen het zingen van Gezangen in 't algemeen. Of de bundel klein of groot is, doet aan de zaak niet toe noch af. Aan een betrekkelijk bescheiden bundel is alléén *dit* voordeel verbonden, dat de psalmen er niet zoo licht door teruggedrongen worden. De psalmen zijn ongetwijfeld 't diepst en moeten de eereplaats blijven behouden. Zij zijn bovendien voor liturgisch gebruik door God zelf aan de kerk gegeven. Kinderen en jonge menschen, — die toch ook leden der kerk zijn, — hebben voor hun hart echter in den regel meer aan gezangen. Gezangen zijn altijd het afgeleide. Psalmen het oorspronkelijke. In een gezang ontvangt men een beker van het levende water. In de Psalmen welt de bron. De meeste jonge menschen kunnen zoo diep nog niet bukken om met volle teugen uit de bron te drinden,... welnu, geeft hun een beker-vol, als 't slechts zuiver levend water is.

Wij zouden het dan ook een zegen achten, indien de kerk zelve door bevoegde mandatarissen een bundel liet samenstellen. Men kan uitgaan van het bundeltje achter de psalmen. Nam men daaruit wat voor kerkliederen geschikt is, dan zou het niet al te moeilijk zijn, uit de bestaande bundels en andere klassieke gedichten een bescheiden verzameling samen te stellen, waarin Christus met name verheerlijkt wordt.

Voor Kinderen.

NIET VERGETEN.

II.

(Slot).

»Ik weet het evenmin als gij", zei Lourens, »maar dit is zeker, het is een goede, vriendelijke vrouw die het jemand ook niet lastig maakt. Meer weet ik niet te zeggen. Ik ken haar" zei hij „evenmin als gij."

Na een paar dagen kwam de bezoekster weer, en weer werd zij van alle kanten bespied. Met den spot was het echter uit. Het was als begrepen de jongelui reeds, dat ze met een dame te doen hadden. Daarom was de ontvangst ook veel beleefder dan den eersten keer. De onbekende deed alsof zij het niet merkte, stapte regelrecht naar de toonbank van Lourens, en deed haar bestellingen. Wel verwees hij haar daarbij naar een andere afdeeling, maar zij ging er niet heen. Lourens, vriendelijk en voorkomend als altijd, hielp haar zoo veel mogelijk. Zij raakten een oogenblik in gesprek, waarna de dame vertrok door de bedienden nageoogd.

De winter was op handen. Lourens deed zijn werk tot genoegen van zijn patroon, en was reeds bevorderd tot een hoogere plaats dan eerst. Van tijd tot tijd verscheen de oude dame, maar steeds wilde zij alleen door Lourens geholpen zijn. Dat was soms lastig, maar wijl zij een goede klant was maakte de winkelier gaarne voor haar een uitzondering. Tusschen Lourens en haar ontstond zelfs iets als vriendschap, die beiden zeer op prijs schenen te stellen.

Zoodoende kwam de oude dame onder meer te weten, dat Lourens uit een plattelandsstad was. Hij kon daar echter als winkelbediende niet verder komen, wijl er geen groote winkels waren, en had daarom een plaats gezocht in de hoofdstad. Ook vertelde Lourens tegen Kerstfeest met blijdschap aan de bezoekster, dat hij van den winkelier eenige dagen vrij af had gekregen, om die gezellig t'huis door te brengen.

»Dat is een goed getuigenis voor u en voor uw patroon ook«, merkte de dame op.

Toen Lourens tegen Nieuwjaar terugkeerde, wachtte hem een verrassing. Er lag namelijk een brief aan hem gericht. Deze bleek te bevatten een biljet van vijf en twintig gulden, en de woorden: »Een Kerstgeschenk.« Van wie het kwam stond er niet bij.

Het was te begrijpen dat Lourens verbaasd en verblijd tevens was. Wat zou hij nu al niet koopen! Maar van wien kon het geld komen? Eerst dacht hij van den patroon, die zeer goed voor hem was. Maar hij bemerkte spoedig dat hij zich vergiste. Toen dacht hij aan de oude dame, maar die kon toch veel gemakkelijker zelf hem het geld gegeven hebben. 't Ging moeilijk het haar te vragen, want hoe licht kon hij zich bedriegen. Zoo besloot hij haar bij de eerste de beste gelegenheid te vertellen van de verrassing. Dan zou zij licht iets zeggen.

Nu dat was ook zoo. Zij zeide: »je hebt wel reden tot dankbaarheid aan God en menschen. Vergeet het niet.«

Dien raad volgde Lourens op, maar wijzer omtrent hetgeen hij weten wou maakte het hem niet.

Dertien jaren gingen voorbij. Veel was er in dien tijd veranderd, al droeg de oude dame nog altijd kleeren van dezelfde ouderwetsche snit. In den winkel was Lourens niet meer. Zoodra het kon was hij een eigen zaak begonnen, en die ging allenga voornuit. Tot zijn trouwste en beste klanten behoorde zijn nu hoog bejaarde vriendin. Zelf verscheen zij echter weinig meer. Doch geregeld kwam elk jaar tegen Kerstfeest voor Lourens een zelfde geschenk als waarvan ik boven sprak, en vreemd genoeg, al die jaren begreep hij niet wie hem zoo mild bedacht.

Doch eindelijk moest hij het wel bemerken. 't Was namelijk toen de oude dame stierf. Dat was in 't najaar. Toen kort daarop het Kerstfeest aanbrak bleef het gewone geschenk uit. Nu begreep Lourens in eens alles. De oude dame met wie hij op zoo goeden voet stond, was de schenkster geweest, en dat werd hem bevestigd door zijn vroegeren patroon die zijn vriend was geworden, en gaarne er in bewilligd had dat Lourens de goede klant overnam De jonge man was bedroefd, maar niet alleen om het stoffelijk verlies dat hij leed. De oude, vaak bespotte vrouw had meer en meer zijn vertrouwen gewonnen, en vaak goeden raad gegeven. Wat het best was, zij had hem ook gesproken van de eeuwige dingen, die van het Koninkrijk Gods, waarvan Lourens dusver heel zelden of niet had gehoord.

Eenige maanden later ontving Lourens een uitnoodiging om bij een notaris te komen. Deze deelde hem mede dat hij een som van vijftien duizend gulden voor hem beschikbaar had. Deze waren hem nagelaten door de oude dame, die hem zoo vaak in zijn winkel had bezocht. Er was bij het geld een korte brief gevoegd van dezen inhoud:

»Dit geld zij u een bewijs, hoe ik uw vriendelijkheid en voorkomendheid steeds wist te waardeeren. In plaats van mij te bespotten gelijk uw medebedienden deden, waart gij altijd beleefd, en maaktet het mij gemakkelijk. Dat heb ik niet vergeten, al ben ik een oude vrouw. Gij wist dat niet, maar zult er thans wel van overtuigd zijn. Mogen uw vroegere medebedienden er ook iets uit leeren.

»God zegene u in uw verder leven. Wat ik u schenk moge u van dienst zijn. Blijf aan mij denken als aan iemand, die veel moeite en verdriet heeft gehad, en ook daardoor vriendelijkheid en dienstvaardigheid weet op prijs te stellen.«

Hoe verrast en verblijd Lourens met de onverwachte erfenis was, behoeft nauw gezegd. Die erfenis kon hij als jong koopman kostelijk gebruiken. De oude dame vergat hij nooit, evenmin de goede lessen die zij gegeven had. Hij scherpte die later zijn kinderen en bedienden in, en allen voeren er wel bij.

SNEDIG.

Onder de opvolgers van Mohamed als hoofd der Muzelmannen, bekleedt de derde, Ali genaamd, een hooge plaats. Hij was een edel man, een goed vorst, rechtvaardig en schrander. Mahamed was zijn oom.

Eens zaten oom en neef aan den maaltijd in de tent. Zij aten onder anderen dadels.

Terwijl Ali een oogenblik naar buiten keek, wierp Mohamed behendig de schillen van zijn eigen dadels op Ali's bord. Toen deze het hoofd weer omwendde, sprak oom:

»O Ali wat zijt gij gulzig geweest. Zie eens hoeveel dadels ge reeds hebt gegeten, en nog liggen er zooveel op uw bord."

»Neen oom" sprak Ali lachend en wijzend op het bijna ledige bord van Mohamed; »diegene is de gulzige, die schil en al heeft opgegeten."

HOOGENBIRK.

Buitenland.

Duitschland. De Duitsche Zending en de Vredesconferentie.

Graaf von Brockdorff-Rantzau, het hoofd der Duitsche delegatie, deed Clémenceau de volgende nota, over de Zending handelend, toekomen:

»Sedert nu meer dan 200 jaar hebben Duitsche Zendelingen van de beide Chr. belijdenissen zich in alle werelddeelen gewijd aan de godsdienstige, christelijke en economische verheffing der bevolkingen. Deze veel belovende ontwikkeling wil men thans afbreken. Inderdaad zou, wanneer art. 428 uitgevoerd werd, de Duitsche Missie van al haar arbeidsvelden, uitgezonderd die in het Ned. Koloniale rijk, met geweld worden verdreven. Zij zou van haar rechtmatig verworven rechten beroofd, en uit haar werk, waartoe zij zich zoo uitdrukkelijk voorbereid en opgevoed heeft, gestooten worden.

Er zijn overwegingen, die op dit terrein nog zwaarder wegen. Meer dan $1^1/_2$ millioen doopelingen en leerlingen van alle rassen zullen hun geestelijke herders missen, om gevaar te loopen in hun vroegeren staat terug te vallen.

Vergelijkt men art. 428 van het vredesontwerp met de bepalingen van het Congotractaat, waarbij de vrijheid en de bescherming der missie gewaarborgd wordt, dan ontwaart men met schrik, hoezeer de rechtspositie der Christelijke Missies verslechteren en het vertrouwen in hun arbeid verminderen zal, indien men om politieke redenen hun supernationaal karakter aantast.

De missies der volken, die door de geallieerde en geassocieerde regeeringen vertegenwoordigd worden, hebben — de Duitsche delegatie erkent dit gaarne — buitengewonen en voorbeeldigen arbeid verricht. De Duitsche delegatie kan daarom niet gelooven, dat deze regeeringen bewust zijn van de fnuikende gevolgen die art. 438 na zich sleepen moet. In ieder geval vindt de Duitsche regeering dat het artikel hareerzijds te aanvaarden, niet vereenigbaar met hare waardigheid zou zijn."

Tenslotte zegt Graaf von Brockdorff dat art. 438 niet geschikt schijnt om de versoening der volken in de hand te werken, en doet hij het voorstel, een gemengde commissie van deskundigen te vormen om voorlichting te geven, op welke wijze het effect van den wereldoorlog op de Christelijke missies het doeltreffendst zou te regelen zijn.

Wanneer men weet dat vijf zesden van het Duitsche Zendingsgebied, dat in 1912 713 hoofdstations met 1322 Zendelingen en 243 Zendingszusters omvatte, ligt in de vijandelijke zône, dan kan men beseffen wat het beteekent, dat de Duitsche Zendelingen overal, behalve in onze O.I. bezittingen, òf verdreven zijn òf hun arbeid alleen met allerlei belemmeringen zullen kunnen voortzetten, wanneer hun dit nog gegund wordt. Maar van Engelsche zijde zal men redeneeren, de Duitsche Zendelingen, brengen den Duitschen geest, de Duitsche geest is militarisme, daarom moeten de Duitsche Zendelingen geweerd

Frankrijk. Parijs versmaadt het om zich te verheugen.

Het Engelsch blad *Daily Mail* heeft uitgesproken, dat Parijs treurt. Daarop heeft de *Temps* geantwoord:

»Ja, Parijs treurt. Dat deze droeve stemming, deze verveling van boven af bevolen is, houdt men voor onbegrijpelijk en onverdragelijk. Vier maanden na het sluiten van den wapenstilstand, zoo redeneeren sommigen, moesten de restaurants en koffiehuizen niet meer gedwongen zijn te 9½ ure te sluiten; moest daar niet de muziek verboden zijn, tegen welke, behalve door eenige muziekkenners en liefhebbers, niemand iets in te brengen heeft. Het was haast niet noodig, dat de karnevals verboden en de hardrennerijen uitgesteld werden. De regeering kon het den Parijzenaars veroorloofd hebben, het gewone leven weer te beginnen om zich te vermaken.... wanneer zij daarin lust hadden. Maar laat ons uitspreken, dat wij weinig geneigdheid hebben deze vrijheid te gebruiken of haar te misbruiken. Men vraagt waar de vroolijkheid van dit triumfeerende volk gebleven is, dat volgens Gabrielle d'Annunzio — den Italiaan die zoo lang in Frankrijk geleefd heefd en het zoo weinig kent — »dronken van overwinning« zijn moest? Het Frankrijk heeft te veel menschen en te veel materieele waarde verloren; het leven is duur, de belastingen zijn te hoog, de moeilijkheden te vele, dan dat men pret zou kunnen maken. Deze vreeselijke oorlog heeft de geheele wereld vergiftigd. De blijdschap en aangenaamheid van het leven is voor langen tijd weg. Wanneer de Duitschers overwonnen, ware hun triumf vroolijker geweest; zelfs als overwonnenen denken zij alleen aan pleizier. Doch wij zouden in dit opzicht niet gaarne met hen willen ruilen.«

Het Duitsche blad waaraan wij dit ontleenen, voegt er aan toe: »Het is voor ons Duitschers beschamend, zulk een ernstig woord uit den mond van een vijand te hooren.« Wij vragen, is het Duitsche volk nog niet hard genoeg geslagen? Zal het nog eindelijk tot bezinning komen door de harde oorlogsvoorwaarden, van welke schier geen voorbeeld in de geschiedenis bestaat?

Uit Denemarken en Bazel. Modi vivendi.

Wat in Nederland, hoe dikwerf ook beproefd, nooit gelukte, namelijk: het vinden van een *modus vivendi*, waardoor uiteenloopende richtingen op Godsdienstig gebied in één administratief kerkelijk verband kunnen samenleven, is in Denemarken en in Bazel tot stand gebracht.

In Denemarken bestaat sedert 1903 de bepaling: 20 huisvaders, weduwen of andere personen die een huishouding hebben, mogen, als zij tot de volkskerk behooren, afzonderlijke gemeenten vormen, wanneer zij zich òf een eigen Kerk gebouwd hebben òf den bisschop verzocht hebben, dat zij de Kerk der gemeente voor hunne afzonderlijke Godsdienstoefeningen gebruiken willen, en wanneer de predikant, dien zij begeeren, aan de eischen beantwoordt, welke aan een predikant der volkskerk gesteld worden. Deze voorwaarde werd in 1912 uitgebreid met de bepaling, dat de afzonderlijke gemeente haar predikant zelve moet bezoldigen. Tenslotte is in 1918 aan een kring van 20 huisvaders de formatie van een Ev. Lutherische Vrije Kerk en het gebruik van 't gebouw der Parochiale Kerk toegestaan, wanneer de predikant dier Vrije Kerk beantwoordt aan de eischen der Volkskerk.

Welke deze eischen zijn, kwamen wij niet te weten; wij vermoeden dat deze betrekking hebben op de wetenschappelijke bekwaamheid.

De »Kerkorde der Ev. Geref. Kerk van het Kanton Bazel-Stad« van 21 Nov. 1910 bevat de volgende bepalingen omtrent de »minderheid«.

§ 6. Wanneer een deel van de leden der Ev. Geref. Kerk, zij het verspreid over de geheele Kerk, zij het in een of meer Kerkgemeenten, meent, dat in zijne Godsdienstige behoeften door de predikanten der Kerk en door de officieele Godsdienstoefeningen niet voorzien wordt, en daarom predikanten naar zijn zin aanstelt en bezoldigt en afzonderlijke Godsdienstoefeningen gaat houden en Godsdienstonderwijs aan de jeugd laat geven, zonder uit de Kerk te treden of zonder zich aan plichtsverzuim tegenover haar schuldig te maken, zoo staat het aan de Synode vrij, op een tot haar met redenen omkleed gericht verzoek:

1o. toe te staan, dat de lokalen gebruikt worden, al is het dat de officieele gebruikstijden den voorrang hebben;

2o. dat de dienst van organisten enz. bij de Godsdienstige samenkomsten, tegen matige vergoeding of gratis zal gegund worden;

3o. dat brood en wijn voor het Avondmaal ten deele of geheel zal gegeven worden;

4o. dat een bijdrage voor de bezoldiging der predikanten zal verzekerd zijn.

Deze bewilligingen zijn tot wederopzegging toe of voor een tijdperk van hoogstens twee jaar. De predikanten van minderheden moeten zich houden aan de bepalingen van de Kerkenorde, zich onderwerpen aan de kerkvisitatie en de namen van de kinderen die bij hen Godsdienstonderwijs ontvangen, en al de kerkelijke handelingen die zij verrichten, aan den predikant die de registers bijhoudt, opgeven.

Voorts wordt bepaald dat minstens een vijfde deel der stemgerechtigde leden eener Kerkelijke gemeente een verzoek tot het houden van afzonderlijke Godsdienstoefeningen indienen moet. Wanneer men een predikant begeert die in de Ev. Geref. Kerk van Bazel beroepbaar is, dan behoeft er voor het gebruik van kerkgebouw enz. niets betaald te worden.

De Kerk heeft dan een vijfde deel van het predikantstractement te betalen, als de vraag om afzonderlijke Godsdienstoefeningen uitgaat van een vijfde tot een vierde deel van de stemgerechtigde leden der Kerk. Vraagt er meer dan een vierde deel om, dan wordt de helft, vraagt er meer dan een derde deel om, dan wordt het bedrag van een geheel predikantstractement uitbetaald. De Synode kan daarbij nog verder gaan, wanneer dit door het aantal der kerkelijke verrichtingen en van de kinderen die Godsdienstonderwijs ontvangen, geboden wordt.

Wij deelen deze regeling mede en geven geen commentaar er bij.

N.-Amerika. De Federale Bond van Geref. Kerken in Amerika over den Volkerenbond.

In Dec. l.l. vergaderde in Atlantic-City het uitvoerend comité van »den Federalen Bond der Chr. Kerken in Amerika«, om positie te nemen omtrent den oproep van president Wilson, teneinde te komen tot een Volkerenbond. Na grondige debatten, waarvan de notulen getuigen, dat zelden een vergadering van predikanten zoo eenstemmig gehandeld heeft, besloot men tot het zenden van een telegram en een brief aan den president te Parijs, waarin uitgesproken wordt: »Den voorslag een Volkerenbond te stichten, die in staat is, door de vereenigde macht van alle natieo, zoowel de kleine als de groote, veiligheid, gerechtigheid en welstand te verzekeren, beschouwen wij als de eerste taak der vredesconferentie. Nooit te voren is zulk een gelegenheid aan de menschheid geboden. Om deze verklaring mede te deelen en haar officieel in naam van de Protestantsche Kerken van Amerika aan de Vredesconferentie die weldra te Parijs saamkomen zal, te overhandigen, hebben wij een speciale commissie benoemd, bestaande uit den Voorzitter der Federal Council, den predikant Frank Masson North en het hoofd van het uitvoerend Comité, den predikant James J. Vance met andere vertegenwoordigers der Kerk. Wij bidden, dat de bijzondere leiding Gods in deze dagen van groote verantwoordelijkheid en zeldzame gelegenheid met U zijn moge.«

Wij zijn benieuwd of de *Federal Council* zal tevreden zijn met hetgeen de Vredesconferentie tot stand gebracht heeft, of daartegen zal protesteeren. Zeker zijn de groote verwachtingen, die men in Christelijke kringen van Amerika had, niet vervuld. Maar of men aan zijn ontnuchtering uiting zal geven?

WINCKEL.

Officieele Berichten.

Vrije Universiteit.

Men schrijft ons:

Het voorstel van H.H. Directeuren inzake 25% verhooging der contributie, heeft groot succes.

De maatregel heeft als alle goede zaken ook een schaduwzijde.

Er komen enkele kaarten terug, waarop bezwaren worden aangegeven.

Er werden ruim 15000 circulaires verzonden, en tot nog toe plus minus 2000 kaarten terug ontvangen waarin wordt bericht, dat met het voorstel van Directeuren geen genoegen wordt genomen, 84 kaarten werden gebruikt om kennis te geven dat men bedankte, op 3 kwam het verzoek van vermindering van contributie voor.

Niet zoozeer het bedrag als wel het aantal contribuanten dat zich tot vermindering van uitgaven genoodzaakt zag, wordt betreurd. Er waren onder de antwoorden onderscheidene, die duidelijk blijk gaven niet dan noode hiertoe over te gaan.

Ten laatste kan vermeld, dat 137 kennisgeving inzonden met meer dan 25% te verhoogen.

Het verschil tusschen deze vermindering en vermeerdering bedraagt *f* 292.35.

De 137 verhoogde contributiën bedragen *f* 412.60, de vermindering *f* 120.25.

Er blijven dus nog ruim 13000 over van wie geen antwoord inkwam. Het kan niet anders, of er mag gerekend worden dat deze niet antwoorders met het besluit instemmen en dus de kwitantie die nu gereed gemaakt wordt, en waarop het bedrag met 25% is verhoogd, ook